

Devátá přednáška: Renesance: hledání ztracené vzdělanosti

17. dubna 2003

Minule: Soumrak středověku: reformace a renesance – Návrat k původnímu dobru vs. pokrok k novému dobru – reformace jako očista církve a jako nový život – Reformační teologie vděčnosti – Reformace a demokracie: Weberův omyl – Protestantská etika služby – Výchova k občanství – Problém radikalismu

Osnova na dnešek: Odvrácená tvář reformace: fanatismus. - Renesance jako protest proti fanatismu a o návrat k antické vzdělanosti – Tři renesanční medailony: Pico, Erasmus, More - Renesance jako styl: zdání a opravdovost – Renesanční humanismus: kultivované lidství – Renesanční víra: elegantní obřad – Přírodní a přirozené lidství a hedonismus – Dvojitá tvář renesance – Odkaz reformace a renesance: život v pravdě, avšak též ve svobodě (toleranci)

(i) Dokončit z minula: radikalismus a fanatismus**a. Positivní přínos reformace**

Dosud: positivní stránka křesťanství i reformace (evangelické, ale i katolické (Cluny, SJ, JP XXIII)) zdůraznili jsme křesťanství a reformaci jako *nový život*: ne nové učení, nýbrž životní obnova střetem s posvátnem, s Bohem

Positivní přínos reformace (evangelické i katolické) opravdový a zcela zásadní: totiž **myšlenka průběžné obnovy**

Celosvětově: sociální strategie je konservativní: zakonservovat status quo, bránit se změně
jenže protože změna stejně probíhá, tlaky se hromadí až k bodu výbuchu
Všude ve světě: převládající hnutí, názor, potlačuje opozici; „živý opoziční politik“ je protimluv
odtud cyklus represe a revoluce
Evropa uznává nesouhlas jako platnou formu účasti – to je reformační dědictví, odtud možnost vyslechnutí různých názorů, diskuse a dohody a průběžné opravy a opravy

Evropská zvláštnost je právě myšlenka takové **re-formace – pokus o průběžnou obměnu** – to je vlastní smysl reformace: průběžná obměna, která předchází nutnosti výbuchu

[Reformní hnutí nejsou „pravé křídlo revoluce“ nýbrž její nejsilnější odpůrci
Proto komunisté označovali soc. dem. za „sociálfašisty“
Věděli, že s ultrapravicovými stranami si to rozdají, soc dem brala vítř z plachet.
Podobně obrodná hnutí v církvi, ve všem]

Reformace, přesněji ochota k průběžnému reformování, je základním znakem Evropy
jehož nepřítomnost označuje Latinskou Ameriku s cyklem revolucí a represí

b. Odvrácená stránka reformace

Známe v katolictví: nárůst nesnášenlivosti, inkvisice, hranice pro čarodějnice, odposlech a tajná policie, ale také davový fanatismus a pronásledování, strach a nesnášenlivost

leč totéž v protestantismu: nárůst fanatického hnutí: radikalismus přerůstá ve fanatismus
puritáni v Bostonu, kteří popravili kočku za chycení myši v den sobotní
fundamentalismus který střílí lékaře, cenzuruje literaturu, zakazuje výuku evoluce a je přímým protikladem americké svobodomyšlnosti

Sociologické vysvětlení: **Fanatismus ranného křesťanství** a radikální reformace prý byl protest bídy proti nesmyslnému přepychu
 s rostoucí polarizací roste i vzpoura prostých lidí – prostý oděv, prostý život
 kde společnost nevyrovnává extrémní polarizace
 tam nejprve dožadování podílu, pak radikalismus:
 když ne pro všechny, tak raději pro nikoho

Historicky problematické vysvětlení: dynamika puritanismu je jiná:
 Radikalismus puritánů a radikálních sekt v protestantismu neurčovaly
 vztahy tohoto horizontálního světa bohatých a chudých
 Vycházel z přesvědčení, že puritán, jako ranný křesťan, žije v jiném světě,
 v království Božím, kde je skromnost zcela normální, protože
 člověka naplňuje něco jiného než nabývání majetku. Proto
 radikální obměna osobního života
 Jenže i radikální bratr žije ve starém podlém světě, svádí zápas se sebou
 (se světem v sobě) – a vystavuje se pokušení vnutit své rigorózní
 představy i druhým
 fanatismus vychází z neschopnosti přijmout odlišnost druhých

S fanatismem se nesetkáváme jen v protestantismu a v katolictví, nýbrž také v islámu a v židovství

Ortodoxní sekty, které si nárokují Blízký Východ až po řeku Eufrates, islámské fanatické sekty, které vyhlašují válku nevěřícím (včetně sekulárních režimů v arabských zemích), fundamentalismus americký i arabský

Kořeny fanatismu v lidském prožitku

U kořene je pocit vlastní nedostatečnosti

Pokoření Jihu v USA, pocit neschopnosti vystačit a vyrovnat se s modernitou v mnoha arabských zemích, v Německu následky porážky a krize – z toho pocit křivdy, ublížení a hluboké pochybnosti o vlastní dostatečnosti

Pak strach z odlišného

každý, kdo se liší, zpochybňuje mou nejistou víru – a to ve všem, od módy po politické názory, ve všem
 (toho zneužívá reklama: lidem nejistým si sami sebou nabízí záruku jistoty: „tohle se nosí“, tohle je in – v tom nebudete odlišný)

U nás: strach z odlišnosti: kdo je odlišný, je zranitelný

Pak hledání ujištění

člověk nejistý sám sebou žije ve strachu, potřebuje „mít pravdu“, cítit se v bezpečí, silný, mocný

filosofie, „sekty“, předsudky nabízejí laciné ujištění:
 jsi li náš, máš pravdu!

fanatismus je víra, která popírá jakoukoliv možnost odlišnosti
 požaduje naprosté začlenění
 vyžaduje naprostou poslušnost

ale nabízí jistotu: buď jedním z nás, překonáš pochybnost a tudíž i

strach

Fanatismus je náhražka za sebejistotu u lidí nejistých a vystrašených

zabijeme každého, kdo by svou odlišností zpochybňoval naši jedinou pravdu

Jak se z náboženského radikalismu stává fanatismus

- (i) Nedostatečné pojetí zla: křesťané chápou zlo jako *privatio boni*, nedostatek dobra: čím víc se člověk oddaluje od Boha, tím víc slábne a podléhá strachu, ze kterého vychází hněv, závist, nenávisť, zlo
 Fanatici chápou zlo jako pozitivní sílu, kterou je možno vyčlenit a rozdrtit, pak místo budování dobra se programem stává drcení zla

- (ii) Nedostatečné pojetí pravdy: Pro křesťany Bůh je pravda, Bůh se zjevuje, my jen svědčíme
Fanatici chápou pravdu jako něco, co můžeme mít: slova sama jsou pravda, vlastním správných slov vlastní pravdu
- (iii) Nedostatečné pojetí člověka : Pro křesťany člověk nehodný služebník Páně, potřebuje vycházet ze skromnosti a úcty k druhému
Fanatici chápou sami sebe jako přímé zástupce Boha, kteří konají Jeho vůli a mohou ji vnučovat druhým

Náboženské pojetí, které se vyznačuje bojem proti nositelům zla, dogmatismem (jistotou vlastní pravdy) a arogancí (pýchou) vlastního postavení se stává ideologií fanatismu

Když pak takovou ideologii umocní strach, vzniká násilný fanatismus

Příklad: *náboženské pojetí amerických fundamentalistů* (drtit zlé, my máme pravdu, my jsme dobří a máme právo...) umocňuje *strach z terorismu* (Američané si uvědomují svou zranitelnost i křivdy, které spáchali), podporují násilný terorismus („shock and awe“) Bushovy politiky

K tomu dochází v reformaci, když zpochybnění vlastních postojů vede k důraznému až násilnému domáhání monopolu pro vlastní postoje, ač dochází i k opačnému vývoji, od fanatismu Táboritů k skromnosti Jednoty bratrské

(V Čechách v XVI. stol. protestanti žádali svobodu vyznání, katolíci ideový monopol)

To pak je odvrácená strana reformace:

Fanatismus reformátorů s nedostatkem sebedůvěry, katolických i evangelických

(ii) Renesance jako protest proti fanatismu

Renesance se obvykle vykládá podobně jako reformace jako pokus o obnovu pozdně středověké společnosti návratem k prvotní čistotě, jen v tomto případě k prvotní čistotě antické kultury, ze které vyrůstá věk stylu, bez zájmu o podstatu (Machiavelli a Castiglione)

Odpovídá to jejím počátkům: po pádu Byzance vlna vzdělanců zaplaví polokulturní západ, nese s sebou znalost řečtiny a antické kultury, kterou středověk neznal nebo odmítal

Odpovídá to i jejímu vyústění v XVI. století: věk, kdy styl nahradil podstatu, estetika etiku
Vražda není nepřijatelná sama o sobě, ale ubít někoho klackem je nepřijatelné, zabít ho elegantně stilettem je přijatelné

XVI stol. skutečně věkem zdání, alchymie, astrologie, povrchnosti

(I já jsem renesanci tak vykládal před 10 lety, ale od té doby jsem si přečetl jen něco přečetl!)

Renesance má i jinou stránku, v údobí na konci XV. a začátku XVI. století, kdy **sdílí myšlenky reformace ale odmítá její fanatismus**, prosazuje skromnost, zdrženlivost, toleranci, staví se proti dogmatismu s mírnou laskavou skepsí.

Renesance jako protest proti fanatismu: Erasmus z Rotterdamu, Tomáš Moore, ale také diletantismus Pico dela Mirandoly a zhýralost Borghiů

Renesanční počátky: renesance a antika

Reformace: pokus o záchranu společnosti v rozkladu návratem k prvotní čistotě

Renesance také pokus o obnovu společnosti v rozkladu, ale návratem ke ztracené antické kultuře

Původně vzniká znovuobjevením antické vzdělanosti, posíleném vlnou uprchlíků po pádu Byzance: přední vědci a literáti unikají před Turky

Avšak antická kultura dostupná jen vzdělaným: zatím co reformace vychází z náboženského žití, dostupného všem, renesance vychází z kultivovanosti a vzdělanosti, chtě nechtě oslovuje elitu, usiluje o výbornost vyvolených

[V tom smyslu dialog renesančního elitismu a reformačního demokraticismu XVI. stol. předvidá novodobou evropskou dynamiku vyrovnání mezi nároky demokracie a potřebou odbornosti]

[Pozdější osvícenští historici by řekli, že nový věk se odvrátil od zatuchlého středověku, od pachu hříchu a kadidla, a hledal obnovu ve slunné antice, která neznala hřích ani kadidlo]

Problematika renesance zůstává křesťanská, jako v případě reformace
ač renesance zakládá na řecké vzdělanosti,

není to řecká problematika (hybris a osud, konec je tragický)
nýbrž křesťanská problematika (odcizení a spásy (znovunalezení), naděje na šťastný
konec)

(Proto se stoicismus, v antice útěšný, stává v renesanci nadějnou filosofií
služby!)

Renesance i reformace patří ve XIV. a XV. století svému věku, přijímají primát církve a zápasí
s její zhýralostí, usilují o její obnovu. Přesto jsou rozdílné:

Reformace celospolečenský, celoevropský posun, demokratická, s ozvuky v e všech
vrstvách

(včetně Itálie: církve ji potlačila tím, že sama provedla vlastní reformaci!)
rozšířila se mezi šlechtou i poddanými

Renesance je někdy hnutím, jindy afektací vzdělaných, šlechticů a vzdělanců (podobně
jako secese, *Jugendstil*)

Slovo pozdní (Burkhardt v XIX. stol), hnutí samo trvalo cca 300 let, zhruba
1350-1620

Objevuje řeckou a římskou kulturu (Itálie je v módě, ač těžiště moci je Atlantik)
Pokouší se o obnovu antické kultury – básník Petrarca chce obnovit slávu Říma
(Ironií se obnova římských ctností se daří spíš zdola lidové reformaci!)

Vsuvka: Je renesance pokračováním středověku? Je začátkem novověku?

V jistém smyslu určitě, avšak výběrově.

kontinuita v dějinách není fyzická, je to otázka rozpomenutí

K dějinám patří to, co si lidé pamatují

Tak Češi ztratili svou husitskou minulost: stali se poddanými císaře
habsburského, to jejich patriotismus. Obrození na husitství nenavázalo
ač osvícenství husitství připomnělo, vznikl nový český „národ“ – společenství
sdílených samozřejmostí a ideálů – obrození je znovuzrození (pokus o
návrat vždy selhává)

Podobně renesance není pokračování antiky, nýbrž znovuzrození antiky v jiném
duchu

Evropa antiku zavrhlá: pamatovala neronské persekuce, antiku vnímala jako
temno, nelitovala zákazu. Biblický mýtus nahrazuje dějiny
Renesance znamená *obnovu historické paměti*

Nedostatečnost ztrnulého dogmatu přivádí Evropu k hledání jiných zdrojů v antice
s vynálezem knihtisku vzniká nová laická vzdělanost, literární trh

Objev Lucretia to nezpůsobuje:

jde o to, že Lucretius náhle znovu vypadá aktuální – co se změnilo, že
antická kultura, dosud přehlížená, začíná znovu vzbuzovat zájem?

Hypotéza: Pád Byzance (1453), vlna příchozích odchovaných jinou
kulturou, znalých řečtiny a antiky

Hypotéza: Tomášova syntéza vytváří přirozený prostor, křesťanský
rámeček hříchu a spasení už není integrální součástí světa,
nýbrž volitelná nadstavba! Víra, zabezpečená proti kritice,
se stává irelevantní

V každém případě, nový způsob myšlení, založený na antické kultuře, přebírá od středověku pojetí světa jako smysluplného (srozumitelného) a klade si otázku o smyslu, ne jen o příčinném zapojení dané události.

Jaký *mysl*, tj. jak se rýmuje, jak zapadá do rámce celku, jakou hraje úlohu dané x, ne jen co způsobilo výskyt

Proto renesanční věda je věda „humanistická“, to znamená, je to věda, která se táže se po *porozumění, pochopení významu*, ne jen *vysvětlení, pochopení příčiny*

Humanistický v původním smyslu:

studia humanistica byl první cyklus vysokoškolského studia, gramatika, rétorika, poetika. Absolventi nebyli považováni za *vědce*, odborníky jako lékaři, právníci a teologové, nýbrž jeví se jako *intelektuálové* a *diletanti* v očích odborníků

Všechno je zajímavá, usilují o kultivované lidství (bez přílišné námahy)

Humanistická vzdělanost může být otázkou stylu, ne podstaty: člověk se může stát „intelektuálem“ prostě tím, že si osvojí určitý styl, způsob vystupování a mluvy

(Dodnes takové pojetí „filosofa“ – stačí vyznít nesrozumitelně - ovšem v poesii, literatuře umění styl je podstata)

Jenže i renesance má své skutečné vzdělance, nejen diletanty, nýbrž lidi hloubající a hloubavé. Je třeba rozlišovat! Příklady:

(iii) Tři renesanční medailonky

Medailonek kultivovaného renesančního diletanta:

Vévoda Giovanni Pico dela Mirandola

Klasický diletant: žil 1463-1494 –zemřel v jednatřiceti!

Učil se latinsky a řecky v dětství, v deseti jmenován papežským protonotářem, od šestnácti do devatenácti studoval filosofii, také cestoval (Florenc, Padua, Paříž) studoval hebrejštinu a arabštinu. Ve 23 složil 900 tezí, které dal papež zkoumat, odmítl sedm, pochyboval o šesti. Pico je bránil, papež odsoudil všech 900. Pico psal komentáře k začátku Genesis, Disputace proti Astrologii (12 sv.) komentář k žalmům, esej O Bytí a jednotě, v diskusi s Ermolao Varbaro (1485) obhajuje myšlení, ač ne slova scholastiky

Picův přístup synkretistický: Zoroaster, Pythagoras, Platon, Avicenna, Tomáš, kabalisté: každý má něco pravdy, tak vzniká mosaika střípků

Pravda v universálním smyslu je soustava pravdivých vět, v každém filosofovi lze najít pravdivou větu, i když se v mnohém mýlí

nehlásí se proto k žádné škole, čerpá ze všech

Tak jako Bernardino Ficino učí souhlas Platona a Pythagora podle společných kořenů v Hermovi a Zoroastrovi, Pico učí souhlas všech filosofii, řeckých, arabských a římských

Podobně kabala se zakládá na tradici z dob biblických, má stejnou autoritu jako bible a souhlasí s biblickou teologií

Pico vykládá podle kabalistického přístupu, dává písmenům čísla, hledá tajemné mínění

Tak dochází ke shodě Platona s Aristotelem

Zaplétá i řeckou mytologii, které přiřítá skrytý obecný význam

Prostě diletantská směs bez ladu a skladu

Humanismu přispívá svým ***Proslovem o důstojnosti člověka***

v tom přiřítá člověku zvláštní místo v kosmu: není jen jedním ve sboru tvorů

člověk (lidská duše) mimo hierarchii tvorů,

člověk je bytost naprosté svobody, která de facto tvoří sama sebe, může klesnout pod úroveň zvířete nebo vystoupit na božskou úroveň – jen na něm je mimo svět andělský, nebeský a hmotný, je svět o sobě

Lidská svoboda je důvod pro kritiku astrologie, která se jeví jako počátek vědy a silně ovlivnila astrologické sklony renesance

(ač Picoovy argumenty jsou náboženské: hvězdy jsou tělesa, nemohou ovlivnit duši, jen člověka žářem a světlem

Pico charakterizuje renesanci:

víra ve svobodu člověka, tolerance (založená na povrchní znalosti), podnět všemu vědění bez rozpracování, povrchnost poznání, nekritičnost

renesance jako odpor proti dogmatismu, povrchnost vede ke stylovému pojetí pravdy:

hledáme ladný styl

Pico jako typický šlechtic-diletant

Druhý renesanční medailon

Desiderius Erasmus zvaný Rotterdamský

1466-1536, nemanželský syn kněze, studoval v řádové škole, stal se knězem a Augustinským mnichem. V Paříži se mu přičila scholastická filosofie, v Anglii se spřátelil s humanistou Morem, dal se do studia klasických textů antických i křesťanských: chce obnovit křesťanství v humanistickém duchu návratem k prostotě rané církve

Humanistický duch: tolerance, zvědavost, snášenlivost oproti scholastickému dogmatismu učenců

hledá kritický text Nového zákona, vydává sbírku 3000 výroků antických autorů

pak píše Chválu bláznovství, obranu tolerance proti dogmatismu

Novým vydáním řecké bible (bez trojice, Jan 5,7-8, ovlivnil reformátory

Vydává studie církevních otců, ale také satirické šlehy na církevní instituce

žil ve Španělsku, Švýcarsku, Francii, Anglii, Německu, znal antické i moderní jazyky

Tím vším byl Erasmus reformátor, humanisticky laděný člen církve, jemuž jde o reformu křesťanství „v humanistickém duchu“ – snášenlivost, důraz na smysl ne dogma, přátelil se s reformátory

Ortodoxní i reformní ho chtějí na své straně, Erasmus odmítá zaujmout vyhraněný názor - humanismus, avšak také prvotní křesťanství: blahoslavení smíří, neb synové boží slouží budou

V roce 1524 se vyslovil proti Lutherovi v práci *De Libero Arbitrio*, Luther podle něj dogmaticky popírá svobodu vůle, ač to je sporná otázka

Luther odpovídá rozčíleně (*De Servo Arbitrio*), Erasmus odpovídá s něžnou

humanistickou skepsí (spíš ne-dogmatismem): neví se to

Luther na to: *Spiritus sanctus non est scepticus* –

Erasmus se rozešel s přáteli reformátory, ale odmítal i papežské nabídky, usiloval o vnitřní reformu církve a o náboženský a občanský smír

Papež mu stranil, Sorbonna ho odsoudila, Inkvisice vymýtila, a místo reformy církve jsme měli reformaci a protireformaci a nakonec 30 let války

Erasmova „Kristova filosofie“ je především důsledně nedogmatické, tolerantní křesťanství

Satirou zpochybňoval celý scholastický způsob myšlení: teoretická konstrukce

Jde mu o „zbožné studium“ ze kterého vychází prostý základní význam křesťanství, v duchu, ne v literě

V podstatě důraz na prožitek, ne na teoretickou konstrukci

Erasmus nechtěl vystoupit z církve, protože nedůvěřoval člověku: obával se, co by lidé dokázali bez základní strukturální opory církve

„Odejdu z církve, až najdu lepší“ – v podstatě konzervativní postoj, nedůvěra v lidské schopnosti a vůli

Nebourat vnější ztělesnění Slova božího, jen hledat vlastní smysl zděvnatělého slova

Erasmus z přesvědčení nevytvořil systém

Jeho duch hledání smyslu hluboce ovlivnil reformu školství, vytvořil předpoklady pro jiný způsob filosofování: nedogmatický, kultivovaný a bádající

Připomíná Rortyho: mírná, vysoce tolerantní skepse, která odmítá budování dogmatických systémů, snaží se pochopit, rozumět, ironicky zkoumat

*Erasmus rotterdamský jako charakteristický renesanční vzdělanec
něžný ironik, satirik dogmatismu, s lidským pochopením pro lidské snahy.*

Do třetice: renesanční státník, Thomas More

1478-1535, právník z právnícké rodiny, přednášel právo a filosofii (komentáře o Augustinovi, v roce 1504 zvolen do parlamentu, autor Utopie, působil na dvoře Jindřicha VIII, odvolán pro nesouhlas s královým rozvodem, popraven, když jako kancléř odmítl podepsat zákon o svrchovanosti (krále nad církví).

Byl reformátor, ale ctí zákon: renesanční myslitelé konservativní tak jako reformační pokrokoví. Svědomí mu nedovolilo novotu, ctí staré dobré... Raději na popravu

Filosoficky quintessence renesance: snášenlivost – eklekticismus – hledání prostoty – důraz na etiku – návrat k řeckým kořenům – touha po reformě ve společnosti, politice, vzdělání, náboženství, filosofii.

Jenže zároveň se vyhýbá vyhraněným postojům, „pravdy každému přeje“, sám píše publicistické texty, také útěšné texty.

Odmítá scholastiku pro její dogmatickost, chce zůstat na úrovni lidského obcování: důraz na skutečný prožitek – ač v druhé polovině života hájí Tomáše jako věrné vyjádření křesťanského zážitku

Morova *Utopie*:

společnost nenarušená *um*-em, ani rozumem, ani uměním, a také nenarušená soukromým vlastnictvím.

Protože odmítá spekulaci (a chápe přirozený svět aristotelsky-tomášovsky), vychází mu mírný hedonismus epikurejského ražení

odmítá požitkářství, ale přirozený život se přirozeně orientuje k hledání slasti a vyhýbání se strasti

Odmítá klasické epikurejské formule (rozplynutí duše), drží se v mezích křesťanství, ale vytváří pojetí člověka epikurejského: smyslem života je příjemné žití

nástrojem je přirozenost a společné vlastnictví

More, ušlechtilý duch, shrnuje postoj renesančních myslitelů

snášenlivost, skepse vůči všemu dogmatismu, nedogmatické pojetí přirozenosti jako úsilí o prostý a příjemný život, vede u šlechticů k povrchnosti

Vsuvka: čtvrtý medalionek

Niccolo Machiavelli

Neplánovaný: Machiavelli obvykle pozdější, ve spojení s Hobbesem, v údobí po 30. válce, věk Komenského všenápravy

ač byl člověkem renesance: idealismus Proslavů ke 12. knihám Tita Livia, psal básně, komedie, Umění válečné, diplomat ve službě deseti despotů po pádu Savonaroly a vypuzení Medici z Florence, po jejich návratu v exilu píše rady, dokazuje svou užitečnost

Vidí příčinu selhání v námezdních vojscích, vyzývá k patriotismu, ale dochází k závěru, že Itálie je tak zkažená, že vladař musí být manipulátor

Vladař nemá být vázán ctnostmi, má podřídit vše ochraně státu

především odmítá posuzování dobra a zla: jde jen o užitečnost

proto potřeba vytvořit zdání ctnosti, za ním tvrdá účelnost

příkladem je Cesare Borghia

Vladař je příručka pro tyrany, v Proslovech doporučuje republikánskou vládu

Virtù je především mužnost ve službě státu oproti křesťanským ctnostem, osvobozuje od morálky
zcela postrádá pojetí občanské společnosti
Je to pojetí, které nahrazuje morálku ne estetikou, nýbrž mužností

Machiavelli je odvrácená stránka renesance:
renesance Erasma je protest proti nesnášenlivosti
renesance Machiavelliho je protest proti morálnosti
(předtucha vitalismu? podobně jako s Nietzsche, je tato teze dvojznačná)
Machiavelli přesto jasně předkládá *problém renesance*:

(iv) Renesance jako šlechtické hnutí (diletanti)

Problém renesance:

Zatím co reformace usiluje o mravní opravdovost a dopracovává se k dogmatismu,
Renesance usiluje o snášenlivost a dopracuje se k povrchnosti – k eleganci, bez ohledu na opravdovost

Když se renesanční snášenlivosti ujmou šlechtici, vše se posouvá:
Člověk je bytost schopná elegance
proto *návrat k přírodě = hra na pastýře!*
bída, utrpení je prostě fakt, zcela přirozený, ne problém ani výzva k činnosti
námitka proti chudobě: je ošklivá

Tak i kultivované lidství pro renesanční šlechtu (Medici, Borghiové) otázkou stylu, ne podstaty
dobré je to, co je stylové elegantní
když stiletto bzučí střední C, pak vražda je přijatelná

renesance se chce povznést nad upachtěnost lidstva
vzdělanec není vázán pravidly pouhých lidí
(přežívá v postavení „geniálního intelektuála“ v 19. stol)

Renesanční humanismus je aristokratický, usiluje o kultivované lidství
osvětský humanismus je lidový, usiluje o povznesení bédných, pomoc trpícím

Renesance usiluje o výbornost
virtu = schopnost konat to, co společnost odměňuje, výborně, ladně a bez námahy
Cyrano: vše hravě zvládne, je hrdinský bojovník, ušlechtilý milovník, vše výborně a bez námahy

Porovnej puritána, kterému záleží na tom, jak vypadá před Bohem,
s *Dvořanem* Balthasara Castiglioneho (1528) a *Il principe* (1513) Nikoly Machiavelliho
cílem je úspěch, rovná se uznání před světem
Puritán se obrací ke svému nitru, k Bohu
Renesanční člověk ke světu a jeho úsudku: jak to vypadá
Skutečnost je zdání, svět dohod, pod ním je nahodilý svět příčiny následku, prostý smyslu

Avšak přece je: **zdání je** – zdání není pouhé, je něčím opravdovým
Únik od posledního soudu: nejsem ničím, nejsem nic
závisí jen na tom, jak se zdám
protože zdání, ne podstata, je co ovlivňuje druhé
nevěra, o které nevím, nebolí, zdání nevěry, byť neskutečné, zraňuje
dluh, o kterém nevím, podobně
nejde o skutečný soucit, nýbrž o to, zda pohladím, podám vody, poskytnu
lidskou blízkost
jen zdání je skutečné!!

Zdání je skutečné, proto usilovat o zdání

Skutečné je to, co druhý potvrdí svými očima – nevidí do nitra
 Z toho pojetí objektivitu: to, co ověří dva či více pozorovatelů
 Machiavelli píše cynicky (poprav otce ale nezabav dědictví!) ale v duchu je
 idealista, jak ukazuje v Komentářích o Titu Liviovi
 Castiglioni píše tradičně ctnostně, ale jde o uznanou ctnost

Co mám z toho, být čestný, když to nikdo nevidí?
 Základní rozdíl, zda žiji před Bohem či před lidmi

Život nemá podstatu, podstatou života je životní styl

Pozor: to je právě konzumní člověk! Život je otázkou „stylu“
 Podstatu nikdo nevidí: co je člověk sám o sobě, sám před sebou
 Skutečné je, co potvrzují lidé
 proto prodám čest i duši za to, abych žil stylově
 zadluží se, jen aby udělal dojem
 protože podstata není:
 konzumní lidé jsou prázdné skořábky, bez vnitřního uspokojení

(v) Základní otázka: jde o život, podstatu života – nebo jde o životní styl?

Toto ovlivňuje i renesanční zbožnost:

V renesanci silný prvek náboženský, ale nechápe zbožnost jako podstatu
 (člověk sám se sebou, člověk před Bohem)
 nýbrž jako zdání: proto nádhera renesančních kostelů, nádhera obřadu, nádhera
 papežského dvora
 Pokud **zdání je podstata**, nádhera rituálu je slučitelná s morální zhyralostí

Kde zdání je podstata, renesanční etika se odvozuje od estetiky
 hřích je odsouzeníhodný, když je ošklivý, v hadrech a s boláky
 hřích je přijatelný, když je elegantní

Renesance doby, kdy vjem je realita, usilujeme, abychom vytvořili realitu krásnou
 protože „realita sama o sobě“ žádná není

Podobně renesanční filosofie: hledá strukturu smyslu v tom, jak se věci jeví
 let divokých husí zvěstuje budoucnost, čočka léčí oči a vlašský ořech mozek
 vše podle podobnosti
 Alchymie a astrologie, ne matematická přírodověda, v módě
 Komenský věří na „prorocství“, zakládá na nich strategii

Problém: filosofie tu hledá smysluplný svět, ale jen svět života je smysluplný
 Když smysl promítneme do příčinného světa, vzniká pověra
 Ale pro renesanci esse est percipi et percipere: skutečnost je vnímaná, nebo není

To může znamenat svět je svět lidského vnímání
 nebo svět ustavovaný životem – rozvede fenomenologie
 Takový svět, ustavený přítomností života, je srozumitelný ve vztazích hodnoty
 a smyslu: to je skutečnost
 Morris Berman, *čarodějnice skutečně čarovaly*, protože i ony, i lidé
 kolem nich, na kouzla věřili, a skutečné je to, čemu věřím
 a byly za to skutečně upalovány, jako v Salemu 1692

Vsuvka: boj proti strachu jako klíč k dějinám

Proč čarodějnice, proč kouzla, právě na konci středověku?
 Člověk potřebuje pocit, že se může vypořádat se světem
 středověk vírou: zapálit svíčku proti bouři, nejsem bezmocný

novověk ztratil víru, pojala ho hrůza
 Nabízí se dva nové přístupy:
 bílá magie, matematická, ze které se stane přírodověda (bleskosvod)
 černá magie, smyslová, harmonie se světem (zaklínání)

Bílá magie lépe funguje, ale platí se za ni ztrátou poloviny skutečnosti

Problém všech přístupů., které vycházejí ze smysluplného a hodnotového uspořádání světa
 (včetně fenomenologie! viz Schelerovu *Der Geist des Krieges und der deutsche Krieg*)

Výhoda objektivismu: může vyloučit věty, které neodpovídají skutečnosti
 Věty, které vyjadřují jen přání či pocit
 Nevýhoda: vylučuje otázky smyslu a hodnoty, které jsou pro život stěžejní

Renesanční pojetí uznává realitu dobra a zla, ale jak mezi nimi rozlišit?

Můžeme platit psychiatry a pálit čarodějnice? Jak rozlišit?

Středověk řeší objektivitou boží vůle:

dobro a zlo objektivní ve vztahu k Bohu, boží vůle se projevuje
 v přirozeném zákonu (návyku) a ve zjevení v církevním
 výkladu

Andělé jsou skuteční, permoníci nejsou – tak rozhodla církev sv.

Osvícenství řeší objektivitou rozumu: neobstojí andělé ani permoníci, obstojí
 flogiston

Jak renesance, která nespolehá ani na objektivitu hmoty, ani objektivitu

Božího zákona, ani rozumu

Často nevyřešila, proto páčila čarodějnice

Tolerance českých zemí jen z toho, že nikdo neměl převahu

Pokud renesance řešila problém intersubjektivní, obracela se na to, co dnes
 označujeme jako „renesanční humanismus“

(vi) Renesanční humanismus

V římském pojetí, homo humanus je člověk kultivovaný, vzdělaný
 stoikové přidávají nositel rozumu a proto hodný úcty („práv“)

Renesance užívá středověké pojetí humanitně vzdělaného člověka, ale toto vzdělání
 vybrušuje dýmánek v člověku, jeho humanitu

což odborné vzdělání nedělá, fyzik či lékař je často barbar

renesance již ne antika (optimistické ladění), ještě ne moderní (chybí idea
 pokroku) – důraz na humanitu ji označuje

„Humanismus“ je především představa o člověku, který se stává středem všeho
 (pochopitelně, je-li všechno zdáním!), už není článkem v hierarchii života

Vrchol sobectví a pýchy, člověk střed všeho

ač zatím představa smysluplného světa a závaznost rozumu brání před
 následky

(viz Pico della Mirandola, *Proslov o důstojnosti člověka*)

Humanita tu znamená především svobodu: popření všeho omezení osudem, údělem,
 stejně popření zatížení dědičným hříchem:

člověk tu je ztělesněná svoboda, jako u Sartra

Humanita znamená přirozenost, zde v tom smyslu, že člověk je součástí přírody, nemá
 nadpřirozený původ ani cíl

až na to, že je schopen paměti a naděje, žije zcela v přirozenosti

cf. *De dignitate et excellentia hominis* od Gianozza Manneti
dnes namyšlenost, tehdy protiváha „bídneho červa“

přirozený a přírodní epikurejství/hedonismus

Humanisté nesestavili systematickou filosofii, jen společné prvky
Zdání je skutečnost, skutečný svět je vnímaný svět žití, který člověk ustavuje a jehož se stává středem, ustavuje smysl a hodnotu

Osobní skromnost Erazima rotterdamského a ranných humanistů- literátů
honba za ctí a slávou šlechtických humanistů

Není to ještě panství nad světem, nýbrž lidskost
mensura není jednotlivý homo, nýbrž humanitas
Tak básník Petrarca: osvobození z poručenství církve, ale dál se drží
církevního pojetí světa

**Humanisté tolerantní lidé v době vyostřujícího dogmatismu
Usilují o lidskost, odmítají dogmatismus (i evangelický) ač usilují o očistu**

Humanisté mírní lidé, lehce ironičtí, proti fanatismu, formování smírným a
snášenlivým humanismem

Dvojitá tvář renesance:

jako protest proti dogmatismu, spekulaci, a jako nástup stylové povrchnosti

Na jedné straně Borgiové, lidé zdání, kteří popírají pravdu ve prospěch svévole
Na druhé straně Erasmus a spol, kteří popírají dogmatismus ve jménu tolerance
situace, která se v Evropě mnohokrát opakuje
vyostření, to, kdo odmítají dogmatismus, jsou napadáni z obou stran

Dogmatismus vytváří skepsi – a pak nový dogmatismus
Po komunistech nevěříme ničemu, pak se chytíme bezpečí nového dogmatu

* * *

Evropské dědictví renesance a reformace:

Odmítnutí dogmatismu, tolerance (renesance) avšak vůle hledat a věřit (reformace)
Věřit, ale kriticky, vždy s odstupem, vědouce, že v člověku dobro i zlo, v každém

Není jedno pravé dogma, ale je rozdíl – něco tíhne k dobru, něco ke zlu
k dobru tíhnou lidé, kteří nacházejí naplnění v sebepřekračování
Lidé, kteří dovedou soucítit s druhým a nepřeválcovat ho
Lidé, kteří dovedou odpouštět – a tak se osvobozují od zajetí hněvu

Není jedna dobrá společnost, ale některé podporují, co je v člověku dobré, jiné opak

Odmítnutí skepse jako životního postoje, avšak přijetí skepse jako obrany proti dogmatismu
úsilí o život v pravdě – a život ve svobodě (toleranci) zároveň

[Problém Václava Havla: život v pravdě, chápaný hluboce konservativně
ale ne život ve svobodě: je ochoten podpořit útok na Irák, vnútit americkou pravdu i
za cenu nesmírného utrpení]